

پوهنتون اسلام

پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

حقوق خانوادگی اطفال در آیینہ شریعت اسلامی و قانون مدنی افغانستان

(رساله ماستری)

محصله: حسیبه "حقی"

استاد رهنما: دوکتور نجیب الله "صالح"

سال: 1402 هـ ش - 1445 هـ ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

حقوق خانوادگی اطفال در آئینه شریعت اسلامی وقانون مدنی افغانستان

(رساله ماستری)

محصله: حسیبه "حقی"

استاد رهنما: دوکتورنجیب الله "صالح"

سال: 1402 هـ. ش – 1445 هـ. ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعيات و قانون

دپارتمنت فقه و قانون

بورده ماستري

تصديق نامه

محترمه حسيبه بنت عبدالصمد ID: SH-MSF-99-705 محصله دوره هشم فقه و قانون كه رساله ماستري خویش را زیر عنوان: حقوق خانوادگی اطفال در آینه شریعت اسلامی و قانون مدنی افغانستان به روز ۱۳۰۲/۱۲/۲۴ تاریخ ۱۴۰۲ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۶ (نمره به عدد) نود و دو (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد اسماعیل لیبب بلخی	عضو هیات	
۲	دکتور محمد یونس ابراهیمی	عضو هیات	
۳	دکتور نجیب الله صالح	استاد رهنما و رئیس جمله	

معاون علمی

امر بورده ماستري

چکیده

طفل از دید قانون مدنی زیر هجده سال و ازدید فقه اسلامی به شخص نابالغ اطلاق می شود. قانون مدنی وفقه اسلامی حقوق خانوادگی طفل را به رسمیت شناخته است. چنین امتیاز باعث شده است که طفل در آیینی ای قانون مدنی و آموزه های فقهی دارای حقوق مادی و معنوی باشد، که چنین حقوق زیر نام حقوق مادی و معنوی طفل تبلور یافته است.

در خصوص موضوع مزبور آثار زیادی در قالب کتب، پایان نامه و مقاله نگاشته شده است، اما تحقیقی که در خورتأمل و بشکل تطبیقی بوده باشد، به ندرت مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

گرد آوری مطالب این تحقیق از طریق مراجعه به منابع مکتوب، از شیوه ای کتاب خانه ای گرد آوری گردیده و محتوای آن با روش توصیفی - تحلیلی و تطبیقی تدوین گردیده است.

بررسی تحقیق حاضر از آنجا است که موضوع مزبور مطمح توجه ویژه ای شارع مقدس و قانونگذار افغانستان قرار گرفته است. این تحقیق به هدف دستیابی جایگاه حقوق خانوادگی طفل را در آیینی قانون مدنی وفقه اسلامی مورد تحقیق قرار داد.

بر آینه مطالعات و واکاوی های صورت گرفته آن حاکی از آن دارد که حقوق خانوادگی طفل از نگاه قانون مدنی افغانستان بیشتر با رویکرد مادی مطمح نظر قرار گرفته و از نگاه فقه اسلامی بیشتر با رویکرد معنوی به چنین حقوق نگرسته است، که در فصل سوم به این حقوق اشاره شده است.

این تحقیق در سه فصل سازمان دهی شده است. فصل اول (کلیات) در دو مبحث اختصاص یافته است. مبحث اول، مفهوم حقوق خانواده و مبحث دوم، نگاه گذرا به حقوق خانوادگی اطفال در قانون مدنی افغانستان وفقه اسلامی. فصل دوم، حقوق معنوی خانوادگی اطفال در قانون مدنی افغانستان وفقه اسلامی در پنج مبحث ترتیب گردیده است. مبحث اول حقوق جنین، مبحث دوم حقوق ثبوت نسب، مبحث سوم حقوق نامگذاری، مبحث چهارم حقوق ازدواج و مبحث پنجم حقوق سرپرستی اطفال بی سرپرست را مورد بحث قرار داده است. فصل سوم، حقوق مادی خانوادگی اطفال در قانون مدنی افغانستان وفقه اسلامی در هفت مبحث تنظیم شده است. مبحث اول حقوق مسکن، مبحث دوم حقوق رضاع، مبحث سوم حقوق حضانت، مبحث چهارم حقوق نفقه، مبحث پنجم حقوق ولایت، مبحث ششم حقوق وصایت و مبحث هفتم حقوق میراث را بررسی نموده است.

کلید واژه ها:

حقوق، خانواده، طفل، قانون، فقه.

فهرست عناوین

چکیده.....	۵
مقدمه.....	Error! Bookmark not defined.
تبيين مسئله:	Error! Bookmark not defined.
اهمیت موضوع:	Error! Bookmark not defined.
فرضیه تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
اسباب اختیار موضوع:	Error! Bookmark not defined.
سوال های اصلی و فرعی تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
پیشینه تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
روش تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
اهداف تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
سازمان دهی تحقیق:	Error! Bookmark not defined.

فصل اول

کلیات تحقیق

مبحث اول: تعریف حقوق خانواده.....	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: تعریف حق و انواع آن.....	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: تعریف خانواده.....	Error! Bookmark not defined.
مطلب سوم: تعریف طفل.....	Error! Bookmark not defined.
مطلب چهارم: تعریف قانون.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: نگاه گذرا به حقوق خانوادگی اطفال در قانون مدنی افغانستان وفقه اسلامی.....	Error!

Bookmark not defined.

مطلب اول: نگاه گذرا به حقوق خانوادگی اطفال در قانون مدنی.....	Error! Bookmark not defined.
---	------------------------------

Error! Bookmark not defined. نگاه گذرا به حقوق خانوادگی اطفال در فقه اسلامی

فصل دوم

حقوق معنوی خانوادگی طفل در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined...... مبحث اول: حقوق جنین

Error! Bookmark not defined...... مطلب اول: حق جنین از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined...... مطلب دوم: حق جنین از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات جنین در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined......

Error! Bookmark not defined...... مبحث دوم: حقوق ثبوت نسب

Error! Bookmark not defined...... مطلب اول: حق ثبوت نسب از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined...... مطلب دوم: حق ثبوت نسب از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات اثبات نسب در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined......

Error! Bookmark not defined...... مبحث سوم: حقوق نامگذاری

Error! Bookmark not defined...... مطلب اول: حق نامگذاری از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined...... مطلب دوم: حق نامگذاری از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجه اشتراک و افتراق نامگذاری در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined......

Error! Bookmark not defined...... مبحث چهارم: حقوق ازدواج

Error! Bookmark not defined...... مطلب اول: حق ازدواج از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined...... مطلب دوم: حق ازدواج از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات ازدواج در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined......

Error! Bookmark not defined.... مبحث پنجم: حقوق تکافل اجتماعی اطفال بی سرپرست

Error! Bookmark not defined...... مطلب اول: حق تکافل اطفال بی سرپرست از منظر قانون سرپرستی اطفال

Error! Bookmark not defined. **مطلب دوم:** حق تکافل اطفال بی سرپرست از منظر فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined. **مطلب سوم:** نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات حق اطفال بی سرپرست در قانون سرپرستی اطفال افغانستان و فقه اسلامی

فصل سوم

حقوق مادی خانواده گی اطفال در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined. **مبحث اول:** حقوق مسکن

Error! Bookmark not defined. **مطلب اول:** حق مسکن از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined. **مطلب دوم:** حق مسکن از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات مسکن در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. **مبحث دوم:** حقوق رضاع

Error! Bookmark not defined. **مطلب اول:** حق رضاع از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined. **مطلب دوم:** حق رضاع از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات رضاعت در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. **مبحث سوم:** حقوق حضانت

Error! Bookmark not defined. **مطلب اول:** حق حضانت از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined. **مطلب دوم:** حق حضانت از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات حضانت در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. **مبحث چهارم:** حقوق نفقه

Error! Bookmark not defined. **مطلب اول:** حق نفقه از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined. **مطلب دوم:** حق نفقه از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات نفقه در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. **مبحث پنجم:** حقوق ولایت

Error! Bookmark not defined. **مطلب اول:** حق ولایت از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined...... مطلب دوم: حق ولایت از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات ولایت در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined......

Error! Bookmark not defined...... مبحث ششم: حقوق وصیت

Error! Bookmark not defined...... مطلب اول: حق وصیت از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined...... مطلب دوم: حق وصیت از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات وصایت در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined......

Error! Bookmark not defined...... مبحث هفتم: حقوق میراث

Error! Bookmark not defined...... مطلب اول: حق میراث از منظر قانون مدنی

Error! Bookmark not defined...... مطلب دوم: حق میراث از منظر فقه اسلامی

مطلب سوم: نگاه تطبیقی به وجوه اشتراکات و افتراقات میراث در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی

Error! Bookmark not defined......

10 نتیجه گیری

12 پیشنهادات:

Error! Bookmark not defined...... ۱- فهرست آیات

Error! Bookmark not defined...... ۲- فهرست احادیث نبوی

Error! Bookmark not defined...... ۳- فهرست اعلام

13 منابع و مأخذ

نتیجه گیری

با توجه به آنچه گفته شد یافته های این تحقیق نشان می دهد که مواد قانون مدنی افغانستان در بیشتر مباحث الهام گرفته از منابع غنی فقه اسلامی بخصوص فقه حنفی و مالکی است. این تحقیق، حقوق خانوادگی اطفال در قانون مدنی افغانستان و فقه اسلامی را مورد کنکاش علمی قرار داد که نتایج ذیل از آن بدست آمد:

۱- آنچه در فصل اول به عنوان مقدمه و ورود به مباحث اصلی صورت گرفت؛ روی مفاهیم کلیدی از قبیل: حق، خانواده، طفل، قانون و نگاه گذرا به قانونگذاری و همچنین به حقوق خانوادگی اطفال در فقه اسلامی داشت. مردم افغانستان تا سال ۱۳۵۳ از نبود قانون مدون مدنی، کثرت منابع فقهی، شروح و مسایل قوی و ضعیف، راجع و مرجوع و... در دعاوی و خصومات در ادارات دولتی دچار مشکل بود. دولت بنابر لزوم دید در صدد ایجاد قانون مدنی به وسیله ریاست قانونگذاری وزارت عدلیه و به همکاری متخصصین مصری قانون مدنی را تدوین و پس از بررسی ابعاد موضوع و تایید مجالس وزرا در سال (۱۳۵۳) ه ش به اساس فرمان تقنینی دارای (۲۴۱۶) ماده توشیح، در چهار بخش و پس از نشر در جریده رسمی نافذ گردید.

فقه اسلامی در زمینه حقوق خانوادگی طفل توجه نموده وزیر بنای خانواده سالم و جامعه سالم را در گرو تربیت سالم فرزندان دانسته است. بنابر همین ملحوظ فقه اسلامی رعایت حقوق اطفال از مراحل جنین تا به ازدواج دادن او را یک امر ضروری جهت پاکی طفل، خانواده و جامعه قلمداد کرده است.

۲- هماهنگی آراء و نظریات معلول مبانی است. قانون مدنی افغانستان بیشتر برگرفته از داده های فقهی است. نتایج به دست آمده از فصل دوم در زمینه حق محافظت (جنین)، ثبوت نسب، نامگذاری و به ازدواج دادن طفل (صغیر و صغیره) در کلیت موضوع با فقه اسلامی توافق دارد، اما قانونگذار مدنی به ازدواج دادن طفل (صغیره) را منوط بر اجازه پدر دانسته ولی فقه اسلامی علاوه بر پدر بر دیگران نیز اجازه به ازدواج دادن او را داده است.

قانون مدنی نسبت به حقوق اطفال بی سرپرست ساکت است، اما موضوع مذکور را قانون سرپرستی اطفال بی سرپرست مانند فقه اسلامی به اطفال بی سرپرست توجه نموده است. همچنین قانون برای اثبات نسب نکاح صحیح، فاسد و اقرار را مبنا قرار داده اما فقه اسلامی بر علاوه طرق یاد شده شهود را نیز برای اثبات نسب در نظر گرفته است.

آنچه در پیوند به اثبات ثبوت نسب قابل یادآوری است، این است که جهان در حال پیشرفت و سیر صعودی قرار دارد، مخصوصاً علم طبی. امروزه با استفاده از علم تخنیک و سیستم های پیشرفته به راحتی می توان جنین را با یک آزمایش نمونه برداری از طریق **DNA** نسب او را تشخیص نمود. بنابراین می سزد که

قانونگذار مدنی و فقه اسلامی با توجه به نیازهای روز دست به بازنگری بزنند، تا باشد سهولت های لازم جهت تشخیص راحت تر اثبات نسب همگام با پیشرفت های بشری امروزی فراهم آید.

۳- قانونگذار مدنی و فقه اسلامی در مورد حق سکونت (طفل)، رضاعت، حضانت، نفقه، ولایت، وصایت و میراث با هم، هم نظر اند، اما قانون مدنی مادر را بخاطر شیردادن طفل ملزم نکرده و فقه اسلامی شیردادن طفل را بر مادر شرعاً مستحب و دیانتاً واجب دانسته است. قانون مدنی همچنین در رابطه به حق تعلیم و تربیت اطفال مسکوت است و فقه اسلامی به آن توجه خاص نموده است، همچنین قانون مدنی در مورد شروط ولایت (ولی بر نفس و ولی بر مال) ساکت است، در حالیکه فقه اسلامی شروط ولی بر نفس را بر مبنای عقل، بلوغ و ارث نبردن به وسیله سبب و شروط ولی بر مال را اهلیت کامل، عدم سفیه مبدر، محجور بودن ولی و اتحاد دین میان ولی و مولی علیه دانسته است.

قانون مدنی ختم ولایت را در گرو بالغ شدن طفل دانسته اما فقه اسلامی بر علاوه آن وفات مولی علیه دور شدن سبب حجر- سلب وزایل شدن اهلیت ولی را نیز ختم ولایت دانسته است. همچنین قانون مدنی در مورد ارکان، شروط و بطلان وصایت سخن نگفته ولی فقه اسلامی موارد فوق را بیان نموده است. قانون مدنی مبنای مملکت موانع میراث را قتل عمد و اختلاف دین دانسته اما فقه اسلامی بر علاوه آن دو، اختلاف داروبردگی را نیز از موانع میراث بر شمرده است. قانون مدنی قرابت و زوجیت را از اسباب میراث تعیین نموده اما فقه اسلامی بر علاوه آن دو، نسب حکمی را نیز از اسباب میراث دانسته است.

پشهادات:

۱- دولت

دولت بنابر مسؤولیت که در برابر ملت دارد به لحاظ حقوقی مکلف بنظر می رسد تا در راستای اطفال بی سرپرست توجه خاص را مبذول داشته و اطفال بی سرپرست جهت آینده خوبتر برناه های همه جانبه را در نظر بگیرد تا اطفال بی سرپرست از حقوق مادی و معنوی که حق مسلم آن ها محسوب می شود برخوردار گردند.

۲- خانواده

خانواده جهت استحکام بخشی احقاق حق از مهم ترین کانون در همه جوامع به حساب می آید. اطفال در صورتی بهر مند از حقوق مادی و معنوی خویش می شوند که خانواده از نعمت علم و خرد برخوردار باشند، تا بتوانند حقوق مادی و معنوی اطفال را در همه ابعاد زندگی جامه عمل ببوشانند.

۳- پوهنتون و محصلین

بررسی های صورت گرفته در این رساله بیانگر یک سلسله موضوعاتی است که پوهنتون زمینه تحقیق آن را برای محصلین فراهم کنند تا محصلین بتوانند روی آن تحقیق نمایند:

۱- بررسی جایگاه DNA در نظام عدلی - قضایی وفقه اسلامی.

۲- فلسفه نظام برده داری در آئینه ای اسلام.

۳- جایگاه خانواده در تربیت طفل از منظر قانون مدنی وفقه اسلامی.

۴- فلسفه سکوت قانون مدنی در موضوع تعلیم و تربیت طفل.

۵- بررسی فرجام اطفال بی سرپرست در جاده ها.

منابع ومآخذ

قرآن كريم

- ١- ابوالفداء اسماعيل، ابن كثير، بن عمر، تفسير قرآن عظيم الشأن (ابن كثير)، ناشر: دارالكتب العلميه - بيروت، طبع اول، سال ١٤١٩ هـ ق، جلد٤.
- ٢- ابوبكر محمد، ابن عربى، بن عبدالله، احكام القرآن (محقق: بجاوى، على محمد)، بيروت، ناشر: دارالجيل، سال ١٤٠٨، جلد ١.
- ٣- ابواسحاق برهان الدين ابراهيم، ابن مفلح، بن محمد، المبدع في شرح المقنع، ناشر: المكتبة الاسلاميه، ١٤٠٠ هـ - ١٩٨٠ م، جلد ٨.
- ٤- ابوالبركات، عبدالله ابن احمد ابن محمود النسفى حنفى، كنز الدقايق، بيروت، ناشر: دارالبشائر الاسلاميه لبنان، بى تا.
- ٥- ابو الحسن، مرغينانى، برهان الدين على بن ابى بكر بن عبدالجليل الفرغانى، الهداية في شرح بداية المبتدى، بيروت، ناشر: دارالاحياء التراث العربى -- ١٤٤٠ هـ ق - ٢٠١٩، جلد ٢.
- ٦- ابو الحسن، ماوردى، على بن محمد بن حبيب، الحاوى الكبير في فقه مذهب الإمام الشافعى، ناشر: دارلكتب العلميه، سال ١٤١٤ ق - ١٩٩٤ م، جلد ٨.
- ٧- ابو ذكريا، نووى، محى الدين يحيى بن شرف، المجموع شرح المهذب، القايره، ناشر: ادارة الطباعة المنيرية - مطبعة التضامن الاخوى، ١٣٤٤ هـ ق، جلد ١٨.
- ٨- ابوذكريا، نووى، محى الدين يحيى بن شرف، روضة الطالبين وعمدة المفتين، ناشر: المكتبة الاسلاميه، طبع سوم، ١٤١٢ ق - ١٩٩١ م، جلد ٤، ٩.
- ٩- ابو الحسين، نيشاپورى، مسلم بن حجاج مسلم قشبرى، صحيح مسلم، ناشر: دارالاحياء التراث العربيه - بيروت، جلد ٢، ٤.
- ١٠- ابوبكر محمد، سرخسى، بن ابى سهل، الميسوط، بيروت، انتشارات: دارالفكر للطباعة ١٤٢١ هـ ق، جلد ٥، ١.
- ١١- ابو عبدالله محمد، قزوينى، بن يزيد بن ماجه، فيصل عيسى البانى الحبلى، السنن بن ماجه، ناشر: دار احياء الكتب العربيه، بى تا، جلد ١.
- ١٢- ابو حبيب، سعدى، القاموس الفقهى، لغت واصطلاحات، دمشق، نشر: دالفكر، طبع الثانيه، ١٩٩٣ م.
- ١٣- ابراهيم ابن احمد الزيات مصطفى، حامد عبدالقادر، محمدالنجار، المعجم الوسيط، دمشق، نشر: دارالدعوه، جلد ٢.

- ١٤- ابي البركات احمد، درديري، بن محمد بن احمد، الشرح الصغير على اقرب المسالك الى مذهب امام مالك، نشر ديجيتل: ٢٠٠٨م، جلد ٢.
- ١٥ - ابو محمد علي، ابن حزم، بن احمد بن سعيد بن حزم اندليسي القرطبي الظاهري، المحلى بالآثار، ناشر: دارالفكر - بيروت، ١٧٨٨م، جلد ٨.
- ١٦- ابن امير، اللجاج متوفى ٧٨٩ هـ ق، التقرير والتحبير على علم اصول الفقه، بيروت، انتشارات دارالفكر ١٤١٧هـ ق ١٩٩٦م، جلد ٢.
- ١٧- ابو محمد موفق الدين عبدالله، ابن قدامه، بن محمد، المغني، ناشر: دارالعالم الكتب - القاهرة، ١٤١٧ هـ ق، جلد ٤، ٥، ٧، ٨ و ١٠.
- ١٨- ابو عبدالله محمد، القرطبي، بن احمد بن ابي بكر بن فرح الانصاري الخزرجي شمس الدين، الجامع لأحكام القرآن، ناشر: دارالكتب المصرية - القاهرة، طبع دوم، سال ١٣٨٤ ق - ١٩٦٤ م، جلد ١٨.
- ١٩- ابو بكر محمد، ابن المنذر، بن ابراهيم، الاجماع، ناشر: دارالمسلم للنشر و التوزيع، ١٤٢٥هـ ق - ٢٠٠٤ م، طبع اول ١٧.
- ٢٠- احمد، ابن فارس، بن زكريا القزويني الرازي، معجم مقاييس اللغة، ناشر: دارالكتب العلميه، ١٤١٦هـ ق، جلد ٢، ٦.
- ٢١- احمد، نفر اوى، بن غانم بن سالم بن مهنا شهاب الدين، الفواكه الرواني على رسالة بن ابي زيد القيرواني، ناشر: دارالفكر - بيروت، ١٤١٥ق - ١٩٩٥م، جلد ١. ٢٦
- ٢٢- احمد بن محمد بن علي الفيومي، ثم الحموي، ابو العباس، المصباح المنير (الولي)، قاهره، ناشر: دارالمعارف، تاريخ اضافه ٢٠١٦ / ٤ / ٦، جلد ٢.
- ٢٣ - الاب لويس معلوف، المنجد في الغت، ناشر: اسماعليان، 1365 هـ ش.
- ٢٤- النبي، قيم، فرهنگ معاصر عربي - فارسي، تهران، انتشارات: فرهنگ معاصر، چاپ سيزدهم، ١٣٩٧.
- ٢٥- الخرقى، متن الخرقى على مذهب ابي عبدالله أحمد بن حنبل الشيباني، بي تا، جلد ١.
- ٢٦- الكهينه، العسكري، حقوق الطفل بين الشريعة والقانون الدولي، لنيل درجة الماجستير، ٢٠١٥ م.
- ٢٧- باقر، ساروخاني، مقدمه بر جامعه شناسي خانواده، تهران، انتشارات دانشگاه، چاپ اول، ١٣٨٤.
- ٢٨- جلال، جلال زاده، مبادئ واصطلاحات علم فقه، تهران، نشر احسان، چاپ اول ١٣٧٨،
- ٢٩- داد محمد، نذير، مبادئ علم حقوق، كابل، انتشارات حامد رسالت، چاپ ششم، ١٣٩٥.

- ۳۰- داد محمد، نذیر، اساسات حقوق با تجديد نظر، کابل، انتشارات: مرکز طبع ونشر الفاروق، ۱۳۹۱ هـ ش، جلد ۱.
- ۳۱- دستنامه حقوق خانواده، حقوق مالکیت و حقوق میراث، کابل، ناشر: دفتر هیئت ناروی برای مهاجرین، چاپ موج، ۱۳۹۱.
- ۳۲- وزارت عدلیه افغانستان، جریده رسمی، قانون حمایت حقوق طفل، مصوبه سال ۱۳۹۷.
- ۳۳- وزارت عدلیه افغانستان، شرح کود جزاء، ناشر: بنیاد آسیا - کابل، سال ۱۳۹۸، جلد ۳.
- ۳۴- وزارت عدلیه افغانستان، جریده رسمی، قانون مدنی، مصوبه سال ۱۳۵۳.
- ۳۵- وزارت عدلیه افغانستان، قانون اساسی افغانستان، مصوبه سال ۱۳۸۲.
- ۳۶- وزارت عدلیه، افغانستان، قانون سرپرستی اطفال، جریده رسمی، ۱۱۳۰، سال ۱۳۹۳.
- ۳۷- وهبة، زحیلی، الفقه الاسلامی وأدلته، ناشر: دارالفکر - دمشق - سوریه، سال ۱۴۰۹ ق - ۱۹۸۹ م، جلد ۷ و ۸ و ۱۰.
- ۳۸- وهبة، زحیلی، فقه خانواده در جهان معاصر، مترجم: عبدالعزیز سلیمی، تهران، انتشارات: نشر احسان، ۱۳۹۴.
- ۳۹- وهبة، زحیلی، تفسیر المنیر، ترجمه: عبدالرؤف مخلص، تهران، انتشارات شیخ الاسلام احمد جام، چاپ سوم ۱۳۹۵، جلد ۳.
- ۴۰- زیدان، المفضل فی أحكام المرأة والبيت المسلم فی الشریعة الاسلامیه، بی تا، جلد 10.
- ۴۱- زین الدین، ابن نجیم، ابن ابراهیم، البحر الرائق شرح کنز الدقایق، ناشر: دارالمعرفه - بیروت، طبع المطبعة العلمیه، ۱۳۱۱ هـ ق، جلد ۶، ۸، ۱۳.
- ۴۲- حفیظ الله، دانش، حقوق وجایب، کابل، انتشارات مستقبل، چاپ ششم، ۱۳۹۷.
- ۴۳- حسن، انوری، فرهنگ بزرگ سخن، تهران، انتشارات سخن، ۱۳۸۲، جلد ۴.
- ۴۴- حسن، عمید، فرهنگ عمید، تهران، انتشارات: اشجع، چاپ دوم، ۱۳۷۲، جلد ۱.
- ۴۵- یوسف، قرضاوی، حلال و حرام، مترجم: ابوبکر حسن زاده، تهران، نشر احسان، چاپ دهم، ۱۳۹۴.
- ۴۶- کاظم، بجنوردی، موسوی، دائرة المعارف بزرگ اسلامی، تهران، انتشارات: مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۶۷، جلد ۱.
- ۴۷- کنوانسیون ملل متحد در مورد حمایت حقوق طفل، نافذ شده از تاریخ دوم سپتامبر، سال ۱۹۹۰ م، ماده (اول) نیز کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق طفل که در سال ۱۹۹۴ از طرف افغانستان به امضاء رسید.

- ٤٨- محمد امين، ابن عابدين، بن عمر بن عبدالعزيز عابدين دمشقى الحنفى، حاشية ابن عابدين، ناشر: دارالفكر - بيروت، طبع دوم، سال ١٤١٢ق، جلد ٦.
- ٤٩- مصطفى، زرقا، المدخل الى النظرية الالتزام فى فقه الاسلاميه، دمشق، ناشر: دارالقلم، ١٤٣٤هـ ٢٠١٣م.
- ٥٠- محمد، ابن الهمام، بن عبدالواحد السيواسى السكندرى كمال الدين، فتح القدير، ناشر: دارالفكر، جلد ١، ٤.
- ٥١- محمد رواس، قنبيى، حامد صادق، المعجم الغة الفقهاء، دارالنفائس للطباعة، چاپ ١٤٠٤هـ.
- ٥٢- محمد تقى، رفعى، حقوق تطبيقى، تهران، نشرمجد، چاپ اول، ١٣٨٩. جلد ١، ٢.
- ٥٣- محمد عوده، ريموى، فى علم النفس الطفل، عمان، ناشر: دارالشروق، ١٩٩٨.
- ٥٤- محمد، شربينى، بن محمد الخطيب الشربينى الشمس الدين (الاقناع للشربينى)، ناشر: دارالفكر - بيروت، ١٤١٨ق، جلد ٢.
- ٥٥- محمد، شافعى، ابن ادريس، المسند الشافعى، بيروت، انتشارات: دارالكتب العلمية، ١٤٠٠.
- ٥٦- محمد مصطفى، شبلى، احكام الاسرة فى الاسلام، لبنان، انتشارات: الدارالجامعيه بيروت، طبعة الرابعة، ١٩٨٣.
- ٥٧- محمد، خرشى، ابن عبدالله المالكى، ابو عبدالله، المتوفى: ١١٠١هـ، على مختصر سيدى خليل، بيروت، ناشر: دارالفكر لطباعة، بى تا، جلد ٤.
- ٥٨- محمد بن اسماعيل، صحيح البخارى، ناشر: دارالطريق النجاة، طبع اول، سال ١٤٢٢هـ ق، جلد ٢، ٣، ٦، ٧، ٨.
- ٥٩- محمد بن اسماعيل، ابو عبدالله البخارى الجعفى، الجامع الصحيح المختصر، بيروت، انتشارات: دارابن كثير، بى تا، جلد ٣، ٦.
- ٦٠- محمد ناصرالدين، ابن الجاج نوح، صحيح ابي داود - الام، الكويت، الناشر: مؤسسة غراس للنشر والتوزيع، الطبعة: الاولى، 1423 هـ 2002م.
- ٦١- محمد بن عيسى بن سؤرة بن موسى بن الضحاك، الترمذى، صحيح الترمذى تحقيق وتعليق: أحمد محمد شاكر، الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابى الحلبي - مصر، الطبعة: الثانية، 1395هـ - 1975م، جلد ١، ٢، ٣، ٤.
- ٦٢- مالك بن انس بن مالك بن عامر الاصبهى المدنى متوفى ١٧٩هـ، موطاء امام مالك، ناشر: مؤسسة الرسالة، ١٤١٢هـ ق، جلد ٢.

٦٣- محمد جواد، مغنيه احوال الشخسيه، ترجمه وتبيين جزء دوم الفقه على المذاهب الخمسه، مترجم: مصطفى جبارى وحميد مسجد سرايى.

٦٤- محمد، معين، فرهنگ فارسى معين، تهران، ناشر: مركز نشر اميركبير، ١٣٩١، جلد ١.

٦٥- محمد، محى الدين عبدالحميد، احوال الشخسيه فى شريعة الاسلاميه، ناشر: المكتبة التجارية الكبرى، ٢٠١٩م.

٦٦- محمد يوسف، موسى، احكام احوال الشخسيه فى الفقه الاسلاميه، انتشارات: دارالكتب العربى، ١٩٥٦م.

٦٧- محمد، ابن منظور، بن مكرم، لسان العرب، لبنان، دارلفكر العربى، چاپ دوم، ١٩٥١م، و دارصادر، بيروت، چاپ سوم، ١٤١٤ق، جلد ٢، ٧، ٨، ١١، ١٣، ١٥.

٦٨- محمد، الزبيدى، تاج العروس من جواهر القاموس، انتشارات: دارالهداية، بى تا، جلد ٥.

٦٩- محمد امين، ابن عابدين، بن عمر بن عبدالعزيز عابدين دمشقى الحنفى، رد المختار على درء المختار، ناشر: دارالفكر - بيروت، جلد ٢، ٤ و ٥.

٧٠- محمد، ابن رشد، حفيد، بن احمد بن محمد بن احمد، بداية المجتهد ونهاية المقتصد، ناشر: دار ابن حزم، سال ١٤١٦ق - ١٩٩٥م، جلد ٢، ٤.

٧١- محمد، ابن رشد، بن احمد بن رشد الاقرطبى، البيان و التحصيل، چاپ دارالعرب الإسلامى، جلد ٥.

٧٢- محمد مصطفى، الشلبى، المدخل فى التعريف فى اللغة الاسلامى وقواعد الملكية والعقود، بيروت، دار النهضة العربيه، ١٩٨١م.

٧٣- منصور، البهوتى، بن يونس بن ادريس، شرح منتهى الارادات، بيروت، ناشر: عالم الكتب، طبع اول، ١٤١٤هـ - ١٩٩٣م، جلد ١، ٢.

٧٤- منصور، البهوتى، بن يونس بن ادريس، كشاف القناع، ناشر: دارالكتب العلميه، ٢٠١٤م، جلد ٣.

٧٥- محمد، ابوزهره، الاحوال الشخسيه، ناشر دارالفكر العربى، ١٣٦٨هـ ١٩٤٨م.

٧٦- محمد، المالكى، بن أحمد بن عرفة الدسوقى المتوفى ١٢٣٠هـ، حاشيه الدسوقى على الشرح الكبير در دبير مالكي، ناشر دارالفكر، بى تا، جلد ٣، ٤.

٧٧- محمد، الترمذى، بن عيسى بن سَورة بن موسى بن الضحاك، أبو عيسى المتوفى: 279هـ، - سنن

الترمذى، محقق: بشار عواد معروف، انتشارات: دارالغرب الإسلامى - بيروت، 1998م، جلد ٢، ٣.

٧٨- محمد، بابرقى، بن محمد، العناية شرح الهدايه، ناشر: دارالفكر - بيروت، طبع اول، ٢٠٠٠م، جلد ٣.

- ۷۹- محمد، دسوقی، حاشیة الدسوقی علی مختصر المعانی، ناشر: المكتبة العصرية - بیروت - لبنان، سال ۱۴۲۸ ق، چاپ اول، جلد ۲، ۳.
- ۸۰- مصطفی، دانش پژوه، مقدمه علم حقوق، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ناشر: همکارسمت، چاپ چهارم، ۱۳۹۰.
- ۸۱- مجید، وزیری، حقوق متقابل کودک و ولی در اسلام، ناشر: شرکت چاپ و نشر بین الملل، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ه ش.
- ۸۲- محمد، فیروز، آبادی، بن یعقوب، القاموس المحيط، بیروت، ناشر: دارالکتب العلمیه، بی تا.
- ۸۳- محمد نور، سوید، تربیت فرزندان از دیدگاه پیامبر، ترجمه: صالح سیدی، انتشارات سوید، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ه ش.
- ۸۴- محمد سید، سابق، فقه السنه، قاهره، انتشارات: المختار، چاپ ۲۱، ۱۴۳۰ ه (۲۰۰۹ م)، جلد ۳.
- ۸۵- محمد سید، سابق، ترجمه: فارسی فقه السنه، مترجم: محمود ابراهیمی، نوبت انتشار: اول (دیجیتال)، ۱۳۹۴ ش، جلد ۳.
- ۸۶- محمد عثمان، ژوبل، مجموعه متحدا المال ها، مصوبات ورهنمودهای سترمحکمه، ج. ا. ا، ۱۳۸۹-۱۳۸۵.
- ۸۷- محمد عثمان، ژبل، قواعد ومسائل فقهی مجلة الاحکام العدلیه، کابل، ۱۳۸۱ ه ش، جلد ۱، ۲.
- ۸۸- ناصر، کاتوزیان، حقوق مدنی خانواده، انتشارات: محسنی گلبن شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۷۹، جلد ۸.
- ۸۹- نصرالله، استانکزی، مبادی حقوق، کابل، انتشارات سعید، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
- ۹۰- نگاهی کلی و انتقادی بر «افغانستان در مسیر تاریخ»، مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان، منبع سراج، سال ۱۳۷۵.
- ۹۱- ناصح، الوان، چگونه فرزندان خود را تربیت کنیم، تهران، نشر احسان، مترجم: عبدالله احمد، چاپ چهارم، ۱۳۸۸، جلد ۱.
- ۹۲- نظام الدین، عبدالله، شرح قانون مدنی افغانستان- حقوق اطفال، کابل، انتشارات سعید، چاپ پنجم، ۱۳۹۷.
- ۹۳- نظام الدین، عبدالله، حقوق فامیل، کابل، انتشارات: سعید، چاپ چهارم، ۱۳۹۴.
- ۹۴- سجستانی، سنن ابوداود، تحقیق محمد محی الدین عبدالحمید، انتشارات، سروچ، جلد ۳، ۴.
- ۹۵- سراج الدین، سجاوندی، سراجی فی المیراث، انتشارات: المكتبة الحفانیه، (بی-تا).

- ٩٦- سيد محمد، هاشمي، حقوق بشرو آزادي هاي اساسي، تهران، نشر ميزان چاپ دوم، سال ١٣٩١.
- ٩٧- سمير، شيهاني، مركز الجنين في القانون المدني والفقہ الاسلامي، مذكرة لنيل الدرجة الماجستير في الحقوق التخصص و عقود المسوليه جامعيه بومرداس، ٢٠٠٥ م.
- ٩٨- علي، ابن القطان، بن محمد بن عبدالملك الكتامي الحميري الفارسي ابوالحسن، الاقناع في مسايل الاجماع، ناشر: الفاروق الحديثة للطباعة والنشر، طبع اول، ١٤٢٤ ق - ٢٠٠٤ م، جلد ١.
- ٩٩- عبدالرحمن، المقدسي، بن ابراهيم ابن احمد، ابو محمد بهاء الدين المقدسي، العدة شرح العمدة (وهو شرح الكتاب عمدة الفقه، لموفق الدين بن قدامه المقدسي)، المحقق: صلاح بن محمد عويضة، چاپ دارالكتب العلمية، الطبعة الثانية، ١٤٢٦هـ / ٢٠٠٥م، جلد ٢.
- ١٠٠- عبدالحليم، اللكنوي، حاشيه قمر الاقمار علي شرح المنار، ناشر دارالكتب العلمية، ١٩٩٥م، جلد ٢.
- ١٠١- عبدالله، الموصلي الحنفي، بن مودود، الاختيار لتعليل المختار، انتشارات، دار الفراس للنشر والتوزيع: ١٩٨٧م، استانبول.
- ١٠٢- عبدالرحمن، النجدي، بن محمد بن قاسم العاصي الحنبلي النجدي، المتوفى: ١٣٩٢هـ، حاشيه الروض المربع شرح زاد المستقيع، چاپ ملتقى اهل الحديث، بي تا، جلد ٥، ٧.
- ١٠٣- عبدالرزاق، السنهوري، مصادر حق في الاسلامي، دار احياء التراث العربي للطباعة والنشر والتوزيع، طبع اول، ١٩٩٧م، جلد ١.
- ١٠٤- عثمان، الزيلعي الحنفي، بن علي بن محجن البارعي، فخر الدين المتوفى: 473 هـ، تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق، قاهره، ناشر دارالكتب الاسلامي چاپ اول، ١٣١٥هـ، جلد ٥، ٦.
- ١٠٥- علي، الجرجاني، بن محمد سيد شريف التعريفات، انتشارات مطبوعه خبره جماليه، 1306 هـ ق.
- ١٠٦- علاو الدين، حصكفي، محمد بن علي بن محمد بن عبدالرحمن الحنفي، الدرالمختار، بيروت، ناشر: دارالكتب العلمية، طبع اول، ١٤٢٣هـ - ٢٠٠٢م، جلد ٤.
- ١٠٧- عبدالحميد محمود، طهماز، الفقه الحنفي في ثوبه الجديد، ناشر: دارالقلم و دارالشامية، ١٤٣٠ ق ، ٢٠٠٩ م، جلد ٢، ٣ و ٦.
- ١٠٨- علاء الدين ابو بكر، كاساني، بن مسعود بن احمد، بدايع الصنايع في ترتيب الشرايع، ناشر: دارالكتب العلمية، طبع دوم، سال ١٤٠٦ق، ١٩٨٦م، جلد ٣، ٧.
- ١٠٩- علاء الدين، مرداوي، ابو الحسن علي بن سليمان، الانصاف في معرفة الراجح من الخلاف، ناشر: دار الاحيا التراث العربي، طبع دوم، بي تا، جلد ٥.

- ۱۱۰- عبدالقادر، نایل، حقوق فامیل (فقه احوال شخصیه)، کابل، انتشارات حامد رسالت، چاپ اول ۱۳۹۴، جلد ۱.
- ۱۱۱- عبدالحکیم، سلیمی، حقوق بشر از دیدگاه اسلام، قم، ناشر مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی، چاپ اول، ۱۳۹۲.
- ۱۱۲- عبدالرحمن، الجزایری، بن محمد عوض، المتوفی ۱۳۶۰ هـ، الفقه علی المذاهب الاربعه، بیروت، لبنان، انتشارات: دارالکتب العلمیه، چاپ دوم، ۱۴۲۴ هـ - ۲۰۰۳ م، جلد ۴.
- ۱۱۳- عبدالکریم، بن محمد اللاحم، الفرائض، المملكة العربية السعودية، انتشارات: وزارة الشؤون الاسلامیة والاقواف والدعوة والارشاد، ۱۴۲۱ هـ ق.
- ۱۱۴ علی، خفیف، الحق والذمة وتأثيرات الموت فیها، القاهرة، نشر: مكتبة عبدالله وهبه ودارالفکرالعربی، طبع اول، ۱۴۳۱ هـ ق، ۲۰۱۰ م.
- ۱۱۵- عبدالصیر، فایز، توضیحی بر قانون مدنی افغانستان، کابل، انتشارات سعید، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- ۱۱۶- عبدالکریم، صالحی، آموزش گام به گام علم میراث، دفتر هیئت نارو برای مهاجرین (NRC)، انتشارات: چاپخانه ستاره نقره ای، چاپ چهارم، ۱۳۹۲.
- ۱۱۷- عباس، شومان، اجهاض الحمل وما یترتب علیه من احکام الشریعة الاسلامیة، للنشر قاهر، نشر: دارالثقة، طبع اول، ۱۴۱۹ هـ ق.
- ۱۱۸- عثمان جمعه، ضمیری، الحق فی الشیعة الاسلامیة، مجلة البحوث الاسلامیة، ناشر رئاسة العامة، للبحوث العلمیة والافتاء ۱۴۱۴ هـ ۱۹۹۴ م.
- ۱۱۹- عبدالحسین، رسولی، قواعد عمومی قرار ددها، کابل، انتشارات امیری، چاپ دوم، ۱۳۹۱.
- ۱۲۰- فرهنگ لغت عربی - فارسی المعانی، almany.com.
- ۱۲۱- قضا شماره فوق العاده، دومین سیمینار رأسی، محاکم ولایات، نشرات ستر محکمه، ۱۳۵۰ هـ ش.
- ۱۲۲- رجب محمصانی، صبحی، فلسفه قانونگذاری در اسلام، مترجم: اسماعیل گلستانی، ناشر: آثار اندیشه، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- ۱۲۳- راندی رودس و ریچارد فلانزر، فیزیولوژی بدن انسان، مترجمان: حمیده علمی غروی وحسین دانش فر، تهران، چاپ چهارم ۱۳۸۴، جلد ۱.
- ۱۲۴- شمس الدین، رملی، محمد بن العباس احمد بن حمزه شهاب الدین، نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج، ناشر: دارالفکر - بیروت، سال ۱۴۰۴ ق، جلد ۵ و ۷.

- ۱۲۵- شیخ شمس الدین، شریب، محمد بن الخطیب، مغنی المحتاج، ناشر: دارالکتب العلمیه، سال ۱۴۱۵ هـ، جلد ۲.
- ۱۲۶- شهاب الدین أحمد بن محمد بن أحمد بن یونس بن إسماعیل بن یونس الشبلی، المتوفی: 1021 هـ، حاشیة الشبلی، القاهرة، الناشر: المطبعة الكبرى الأمیریة - بولاق، الطبعة: الأولى، 1313 هـ، جلد ۲.
- ۱۲۷- شیخ علامه عبدالوهاب، خلاف، احوال شخصی، و شیخ علی عثمان (جرادی)، مترجم: امان الله، کابل انتشارات نوى مستقبل، چاپ: اول، ۱۴۰۰ هـ.
- ۱۲۸- شمس الدین أبی الفرج عبدالرحمن، ابن قدامة المقدسی، بن احمد، الشرح الكبير على متن المقنع، ناشر: دارالکتب العربی للنشر والتوزیع، جلد ۴.
- ۱۲۹- شمس الدین، طرابلسی، ابو عبدالله محمد بن محمد بن عبدالرحمن المالکی، مواهب الجلیل فی شرح مختصر الخلیل، ناشر: دارالفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۲ هـ ق - ۱۹۹۲ م، جلد ۳.
- ۱۳۰- غلام حسین، مصاحف، دایرة المعارف، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم، ۱۳۸۱، جلد ۱.
- ۱۳۱- غلام مصطفی، نخبه، حقوق وجایب، کابل، انتشارات سید حسیب الله، ۱۳۹۵.
- ۱۳۲- آلیسون ولارد وسوفی گیلبرت، آموزش ژنتیک برای کودکان ونوجوانان، مترجمان: مهدی زراعی وزهرا لطیفی وعبدالله کاویانی راد ومعصومه کاویانی راد.
- ۱۳۳- www.takbook.com گرد آورنده: مصطفی عباسی کیا، الگوریتم فرا اکتشافی جستجو الگوریتم های ژنتیک.
- ۱۳۴- <https://fa.m.wikipedia.org>، اصول ژنتیک پزشکی وژنومیکس، دانشکدگان علوم پست الکترونیکی: lib.science@ut.ac.ir.
- ۱۳۵- www.SID.ir.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af